

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.985.4

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Балан Михайло Валерійович,
заступник військового прокурора
Західного регіону України
(Військова прокуратура
Західного регіону України,
м. Львів, Україна)

Літвін Юрій Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
науково-дослідного відділу
(Національна академія Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна)

Статтю присвячено дослідженню проблем організаційно-тактичних особливостей використання спеціальних знань під час проведення огляду місця події під час розслідування порушень державного кордону. Визначено особливості залучення та участі спеціалістів під час проведення огляду місця події (ОМП) за умов порушення державного кордону, внесено пропозиції щодо вдосконалення такої діяльності. Суттєві зміни у чинному кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві України потребують удосконалення криміналістичного забезпечення розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України (ДКУ) та незаконне перетинання ДКУ. Зважаючи на кваліфікацію порушення ДКУ, диференційовано слідчі підрозділи, які уповноважені розслідувати ці кримінальні правопорушення. Зважаючи на це, виникає потреба у розробленні криміналістичних рекомендацій щодо використання спеціальних знань із метою ефективного вирішення завдань кримінального судочинства.

Аналіз чинного законодавства свідчить, що, крім загальних вимог до спеціаліста, визначених КПК України, кожний правоохоронний орган керується відомчими нормативно-правовими актами, що регулюють їх залучення до проведення ОМП.

Вивчення організаційно-тактичних особливостей залучення спеціалістів до проведення ОМП свідчить, на думку авторів, про необхідність корегування спеціальних знань, зважаючи на зміну загроз недоторканості державного кордону України.

Виходячи з особливостей режиму ДКУ, умов проведення ОМП, у разі його порушення, незначного досвіду в проведенні ОМП слідчими НПУ за умов порушення ДКУ, закріплення підслідності ст. 3322 ККУ за слідчими СБУ, умов гібридної війни РФ проти України, посилення диверсійної та терористичної діяльності спецслужб РФ на території України з використанням нелегальної інфільтрації через ДКУ, на думку авторів, будь-яке порушення ДКУ необхідно розглядати через призму ймовірного здійснення підривної діяльності проти України, зокрема з використанням транснаціональних каналів нелегальної міграції.

Рекомендовано у разі порушення ДКУ ОМП здійснювати за рішенням прокурора спільною слідчо-оперативною групою під керівництвом слідчого НПУ (СБУ) із залученням працівників органу охорони державного кордону (ООДКУ), оперативних працівників ДПСУ та спеціалістів НПУ і СБУ. Це сприятиме завчасній попередній кваліфікації порушення ДКУ, ефективного використання оперативних сил та засобів, максимального отримання криміналістичної інформації.

Ключові слова: спеціаліст, спеціальні знання, слідчий, слідчо-оперативна група, огляд місця події, порушення державного кордону, незаконне переправлення осіб через державний кордон, незаконне перетинання державного кордону.

ORGANIZATIONAL-TACTICAL FEATURES OF USE SPECIAL KNOWLEDGE DURING CONDUCTING THE INSPECTION OF THE PLACE OF INCIDENT IN THE INVESTIGATION OF THE STATE BORDER VIOLATIONS

Balan Mykhailo Valeriiovych,
Deputy Military Prosecutor
of Western region of Ukraine
(Military Prosecutor
of Western region of Ukraine,
Lviv, Ukraine)

Litvin Yurii Ivanovych,
Doctor Philosophy in Law, Docent,
Senior Researcher Research Division
(National Academy of the State Border
Guard Service of Ukraine
named after Bohdan Khmelnytsky,
Khmelnytsky, Ukraine)

The article is devoted to the study of problems organizational-tactical features of use special knowledge during conducting the inspection of the place of incident in the investigation of the state border violations. The features of attraction and participation of specialists during conducting the inspection of the place of incident of the state border violations have been determined. The propositions to improve their activities have been made.

A substantial change in the current criminal and criminal procedural legislation of Ukraine causes the need to improve forensic provision of investigation illegal transfer of persons across the state border and illegal crossing of the state border of Ukraine. Depending on the qualification of the violation of the state border the investigation divisions had been differentiated. In connection with this, there is a need for development forensic recommendations for use special knowledge in order to effectively solving problems of criminal justice.

The analysis of the current legislation testifies that in addition to the general requirements for a specialist identified by Criminal Procedure Code of Ukraine each law enforcement

agency is guided by departmental legal acts which regulate their involvement the inspection of the place of incident.

Study of organizational and tactical features of attraction of specialists to the inspection of the place of incident in connection with changing threats to the integrity of the state border Ukraine there is a need to correct special knowledge.

Nowadays any violation of the state border should be considered through the prism of a possible implementation of subversive activities against Ukraine based on the features of the state border regime, conditions for the inspection of the place of incident in case of violation, little experience in conducting the inspection of the place of incident by the detectives of the National Police, consolidation jurisdiction art. 332 Penal Code to detectives of the Security Service of Ukraine, the conditions of the hybrid war Russian Federation against Ukraine using illegal infiltration through the state border of Ukraine.

In case of the violation of the state border the inspection of the place of incident to provide according to a prosecutors sanction by an Investigative Operative Group headed by detective of the National Police (Security Service of Ukraine) with attraction employee of the state border guard body, operational stuff of the State Border Guard Service of Ukraine, specialists of the National Police of Ukraine and Security Service of Ukraine has been recommended. This will advance early qualification of the state border violations, effective use of operational forces and means, maximizing forensic meaningful information.

Key words: specialist, special knowledge, interrogator, Investigative Operative Group, the inspection of the place of incident, illegal transfer of persons across the state border, illegal crossing of the state border.

Концепцією розвитку сектора безпеки й оборони України (Указ Президента України від 14.03.2016 р. № 92/2016) поширення транскордонної організованої злочинності визначено серед викликів у сфері безпеки. Очевидними чинниками, що визначають ступінь небезпеки злочинності, пов'язаної з незаконним переправленням мігрантів до Європи, є використання небезпечних способів такого переправлення, використання підроблених документів, використання корупційних механізмів, залучення мігрантів до різних насильницьких дій [1].

На протидію злочинності, пов'язаної з порушенням державного кордону, останніми роками впливали такі фактори, як реформування Прикордонних військ України у Державну прикордонну службу України (далі – ДПСУ) – правоохоронний орган спеціального призначення; ухвалення нового Кримінального кодексу України, у якому злочини за незаконне перетинання державного кордону України (ст. 331 ККУ) та незаконне переправлення осіб через ДКУ (ст. 332 ККУ) із глави «Злочини проти держави» розділу «Інші злочини проти держави» перенесено до розділу «Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації»; декриміналізація ст. 331 ККУ; криміналізація незаконного перетинання ДКУ (ст. 332 ККУ); позбавлення ДПСУ повноважень органу дізнання, зважаючи на ухвалення КПК України (2012 р.); надання оперативним підрозділам органів охорони ДКУ (ООДК) статусу суб'єкта кримінального процесу на боці обвинувачення щодо здійснення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого (прокурора) (ч. 1 ст. 41 КПК); зміна підслідності ст. 332 ККУ від слідчих СБУ до слідчих НПУ [2-5, с. 206-212; 6].

ДПСУ забезпечує недоторканість державного кордону та охорону суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні [7], а тому повсякденна діяльність ООДК спрямована на забезпечення режиму ДКУ, зокрема у частині дотримання порядку його перетинання та виявлення ознак (фактів) його

порушення [3]. Особливої актуальності набуває охорона та захист державного кордону в умовах ведення РФ гібридної війни проти України.

Аналіз стану злочинності, пов'язаної з порушенням ДКУ, та практики правоохоронних органів щодо її протидії свідчить про необхідність удосконалення криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, які посягають на недоторканість ДКУ загалом та на використання спеціальних знань під час проведення ОМП під час розслідування цієї категорії кримінальних проваджень зокрема.

Метою статті є визначення проблемних питань щодо організаційно-тактичних особливостей використання спеціальних знань під час проведення ОМП під час розслідування порушень ДКУ та внесення пропозицій щодо їх вирішення.

Сучасний етап розвитку інституту спеціальних знань у кримінальному судочинстві бере свій початок наприкінці 90-х рр. XX ст. та продовжується дотепер, що зумовлено низкою подій, які відбулись останнім часом і значно вплинули не тільки на значення застосування результатів використання для потреб слідства, але й на сам процес роботи обізнаних осіб [8, с. 187-190]. Доцільність залучення спеціаліста до ОМП зумовлена дослідницьким характером цієї слідчої дії. Починаючи з другої половини XX ст., вчені-криміналісти дотримуються думки, відповідно до якої цілями ОМП є не тільки виявлення слідів злочину та встановлення обставин його скоєння, але й пізнання та розкриття змісту доказів, перевірка їх достовірності, адекватності. Результати огляду, особливо такого його виду, як ОМП, дозволяє слідчому визначити направленість розслідування, уявити механізм події, що розслідується, схарактеризувати особу злочинця [9, с. 85]. Від якості огляду та його кількісної обробки із застосуванням сучасних науково-технічних криміналістичних засобів збирання слідів залежить обсяг доказової бази, встановлення кваліфікувальних ознак складу злочину. Оскільки сліди злочину зберігаються, як правило, протягом незначного часу, то помилки під час проведення оглядів здебільшого вже не можуть бути відновлені ні під час подальшого розслідування, ні під час судового розгляду. Уважний і досконалий ОМП дозволяє встановити мету та направленість умислу правопорушника. Оскільки при ОМП вагоме значення має склад учасників (слідчо-оперативної групи) СОГ, то часто помилки полягають у тому, що ОМП проводиться без участі спеціалістів, чия присутність є обов'язковою [10].

Проблемні питання використання спеціальних знань досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.Г. Гончаренко, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, В.О. Комаха, В.С. Кузьмічов, А.А. Ейсман, А.М. Лазебний, В.К. Лисиченко, І.В. Пиріг, Б.В. Романюк, М.В. Салтєвський, М.Я. Сегай, М.А. Селіванов, В.В. Семенов, П.В. Цимбал, М.Г. Щербаківський, В.О. Яремчук та інші [11-17].

На думку В.Г. Гончаренко, В.К. Лисиченко та Н.І. Клименко, під спеціальними знаннями слід розуміти ті, які лежать в основі тих чи інших спеціальностей та спеціалізацій [15, с. 6]. Деякі автори розрізняють криміналістичні, процесуальні і непроцесуальні спеціальні знання. Криміналістичні знання є системою взаємопов'язаних юридичних і природничо-технічних наукових знань. Процесуальні форми використання спеціальних знань передбачені кримінально-процесуальним законодавством – безпосереднє використання слідчим спеціальних знань під час досудового розслідування, проведення судових експертиз, участь спеціаліста під час проведення слідчих дій. На думку В.С. Кузьмічова та І.В. Пирога, «непроцесуальні» форми використання спеціальних знань прямо не передбачені законом [18, с. 28]. Г.І. Грамович зараховує до них такі: технічні та інші обслідування, попереднє дослідження слідів, речових доказів, консультації [19, с. 13].

Що стосується використання спеціальних знань під час розслідування порушень державного кордону України, то окремі сторони цього питання розглядалися

у роботах Ю.І. Літвіна [20; 21], В.О. Сича [22], О.І. Ониська [23], Л.Ю. Капітанчук, О.В. Кравчука [24], Є.П. Бегалова, М.П. Климчука [25], О.В. Мельника [26].

Порушення державного кордону об'єктивується у різних видах правопорушень, зокрема адміністративних (ст. 2041 КУпАП «Незаконне перетинання або спроба незаконного перетину державного кордону України») [27], кримінальних (ст. 332 ККУ «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України», 3322 ККУ «Незаконне перетинання державного кордону України») [2]. Загальним для цих правопорушень є необхідність дослідження місця події (ділянки державного кордону – незаконного перетину державного кордону, яке здійснюється у процесі службового огляду прикордонним патрулем, адміністративного огляду адміністративно-оперативною групою, слідчого огляду (огляду місця події) слідчим. Перші два огляди здійснюються військовослужбовцями ДПСУ, а третій – слідчими НПУ/СБУ. Завданням службового огляду є виявлення ознак (слідів правопорушення – незаконного перетинання ДКУ), вжиття заходів щодо їх збереження та затримання порушників державного кордону. Під час адміністративного огляду здійснюється дослідження обстановки порушення кордону, яке може містити ознаки адміністративного чи кримінального правопорушення. За умов незаконного переправлення осіб через ДКУ (ст. 332 ККУ) місцем події є ділянка місцевості, де здійснювалося переміщення (затримання) осіб (нелегальних мігрантів) чи проведено тактико-спеціальну операцію із затримання злочинців – осіб, причетних до незаконного переправлення, організації, керівництву, сприяння порушенню ДКУ. При цьому суб'єкт злочину може перетинати ДКУ разом з особами, яких переправляють через ДКУ, дистанційно керувати (сприяти), що знаходить відповідне відображення у слідчій картині на місці події. Особливістю незаконного перетинання ДКУ (ст. 3322 ККУ) є відсутність альтернативи адміністративної відповідальності осіб, причетних до незаконного перетинання державного кордону, зокрема за ст. 2041 КУпАП, а тому всі порушники ДКУ є суб'єктами злочину ст. 3322 ККУ; на місці події у слідчій картині можуть бути відображені ознаки, що можуть свідчити про наявність умислу – заподіяння шкоди інтересам держави (сліди від переміщення зброї, військового спорядження, спецтехніки тощо) або перетин державного кордону представниками збройних сил (інших силових відомств) держави-агресора – слідова картина характерна для переміщення диверсійно-розвідувальних груп, осіб зі спеціальною підготовкою, військових підрозділів. До основних завдань ОМП незаконного переправлення осіб через ДКУ належить виявлення, фіксація та оцінка обстановки місця події, встановлення способу переміщення осіб через державний кордон, виявлення і фіксація слідів злочину, виявлення співучасників злочину, пособників та організаторів, установлення інших важливих фактичних даних для формування слідчих версій і визначення напрямів розслідування, проведення подальших слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів. Об'єктами огляду, типовими для розслідування незаконного переправлення осіб через ДКУ, є ділянки місцевості і приміщення, де припинена злочинна діяльність, яка пов'язана з безпосереднім незаконним переправленням осіб через ДКУ; ділянки кордону в пунктах пропуску (поза ними); ділянки автодоріг, залізничні, повітряні і водні вузли сполучення – вокзали; ділянки місцевості і приміщення, де здійснювалась злочинна діяльність організаторів, керівників та осіб, які сприяли незаконному переправленню осіб через державний кордон; ділянки місцевості, де розташований певний об'єкт тимчасового перебування, проживання та утримання незаконних мігрантів та сам об'єкт. До матеріальних слідів незаконного переправлення осіб через ДКУ належать сліди: життєдіяльності осіб, яких незаконно переправляють через ДКУ у місцях їх попереднього перебування чи у місцях перетину ДКУ; транспортних засобів, на яких їх перевозять; осіб, які незаконно переправляють інших осіб через ДКУ тощо [28, с. 30, 45-46].

Таким чином, дослідження слідової картини під час порушення ДКУ потребує спеціальних знань, носіями яких є самі слідчі, а також спеціалісти. Опитування слідчих НПУ/СБУ, які беруть участь у проведенні ОМП під час порушення ДКУ, показало, що у 78,3% випадків вони вважали за необхідне залучення спеціалістів. Відповідно до ч. 3 ст. 237 КПК України, слідчий для участі в огляді може запросити спеціаліста для надання практичної та консультативної допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, під час виявлення та фіксації відомостей щодо обставин учинення кримінального правопорушення.

Спеціалістом у кримінальному провадженні (ст. 71 КПК) є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) та має право ставити запитання учасникам процесуальної дії, користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням, звертати увагу на характерні обставини (особливості) речей і документів [6].

ОМП під час порушення режиму ДКУ (порядку його перетину) у невідкладних випадках може проводитись до внесення відомостей у ЄРДР (ч. 3 ст. 214 КПК), що здійснюється негайно після проведення огляду, а його організація та порядок залучення регулюється низкою відомчих нормативно-правових актів НПУ та СБУ [29-32].

Для досудового розслідування у складних та великих за обсягом кримінальних провадженнях, а також щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, учинених в умовах неочевидності, які набули суспільного резонансу або вчинені на території декількох адміністративно-територіальних одиниць України, при чергових частинах органів (підрозділів) НПУ створюються СОГ, до яких входять слідчий (старший СОГ), працівник оперативного підрозділу, інспектор-криміналіст (технік-криміналіст), а також (за необхідності) кінолог зі службовим собакою. Завданням СОГ є виявлення, фіксація, вилучення та пакування слідів кримінального правопорушення, речових доказів, установа свідків (потерпілих), з'ясування обставин кримінального правопорушення та встановлення осіб, які його вчинили. Спеціалістами під час досудового розслідування залучаються інспектори-криміналісти, старші інспектори-криміналісти, техніки-криміналісти та працівники Експертної служби МВС України (далі – ЕС) у складі спеціалізованої пересувної лабораторії (далі – СПЛ), які володіють спеціальними знаннями та можуть надавати консультації під час досудового розслідування з питань, що потребують спеціальних знань і навичок та залучені як спеціалісти для надання безпосередньої технічної допомоги. СПЛ є спеціалізованим автомобілем ЕС, оснащеним необхідним обладнанням та призначеним для роботи групи працівників ЕС, які володіють спеціальними знаннями і навичками застосування криміналістичних та технічних засобів під час проведення ОМП. СПЛ поділяється на криміналістичну, автотехнічну, вибухотехнічну та інші, які зумовлені потребами експертної практики.

Інспектор-криміналіст на місці події надає консультації слідчому з питань, що потребують спеціальних знань, навичок, науково-технічних засобів і спеціального обладнання, до використання яких він проводить вимірювання, фотографування, звуко- (відеозапис), складає плани і схеми, виготовляє графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виявляє, фіксує, вилучає та пакує матеріальні об'єкти, які несуть слідову інформацію вчиненого правопорушення, проводить експрес-аналіз за зовнішніми характеристиками вилучених об'єктів (без надання письмового висновку), звертає увагу слідчого на фактичні дані, що мають значення для розслідування обставин кримінального правопорушення та відповідає за якісну фіксацію всієї

слідової інформації, повноту відображених про це даних у протоколі огляду та схемі (плані) до нього.

Кінолог на місці події за узгодженням зі слідчим визначає межі ОМП і порядок його проведення з метою виявлення слідів і предметів, які мають значення для застосування службового собаки, та на основі наявної інформації визначає доцільність його застосування; вживає заходів для розшуку та затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, шляхом застосування службового собаки за запаховими слідами, речами і предметами, залишеними на місці події, а також із метою пошуку слідів і предметів, які мають значення для розкриття і розслідування кримінального правопорушення; бере участь у блокуванні місця вчинення кримінального правопорушення, його огляді, виявленні, фіксації, вилученні і зберіганні предметів і слідів, які можуть бути використані для розшуку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, із застосуванням службового собаки; позначає місця виявлення на шляху слідування службового собаки предметів і речей, які можуть бути використані для пошуку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, із застосуванням службового собаки; доводить до відома керівника СОГ інформацію про можливе походження запахосіів (слідів, предметів), виявлених на місці події, та їх використання для розкриття та розслідування кримінального правопорушення; використовуючи отриману інформацію, застосовує службового собаку для розшуку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, за її запаховими слідами; обстежує за допомогою службового собаки прилеглу до місця події територію та можливі місця укриття особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (горища і підвали прилеглих будівель, які не є житлом чи іншим володінням особи, незамкнені сховища, лісопаркові зони, кар'єри тощо); бере участь у переслідуванні та затриманні осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, застосовуючи при цьому службового собаку; за відсутності можливостей застосування службового собаки або в разі втрати ним сліду діє за вказівкою керівника СОГ.

Прибувши для участі в огляді, спеціалісти отримують від слідчого необхідну інформацію про обставини справи, дії учасників ОМП, які здійснені до їх прибуття, завдання, які необхідно вирішити, та надалі виконують доручення слідчого, які стосуються використання його спеціальних знань. На початку огляду слідчий спільно зі спеціалістом визначають межі та порядок проведення огляду, після чого спеціаліст здійснює фотографування та відеозйомку місця події. Після отримання доручення слідчого на проведення динамічної стадії ОМП та завдання на виявлення слідової інформації, спеціаліст визначає алгоритм пошуку доказів (слідів, речей, документів) і методи виявлення, після чого узгоджує свої дії зі слідчим та за його погодженням приступає до проведення ОМП. Дії спеціалістів, які безпосередньо пов'язані з виявленням, закріпленням та вилученням слідів і речових доказів, здійснюються відповідно до тактики ОМП та методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Перед переміщенням об'єкта (з метою огляду та виявлення слідової інформації) спеціалістом здійснюється його вузлова фотозйомка. Під час проведення пошуку та виявлення слідів спеціалісти застосовують наявні технічні засоби та використовують неруйнівні методи виявлення, а у разі недосягнення позитивного результату – руйнівні (за згодою слідчого). Про вжиті заходи та факти виявлення слідової інформації спеціалісти інформують слідчого. Під час огляду здійснюється фотографування та вилучення виявлених об'єктів, фіксуються методи виявлення із зазначенням цього у протоколі ОМП. Під час фіксації виявленої слідової інформації у протоколі ОМП спеціалісти надають допомогу слідчому в описі специфічних ознак (вид та кількість виявлених слідів, локалізація, спосіб виявлення). За можливості сліди

вилучаються разом з об'єктами-слідносіями. У разі неможливості вилучення слідової інформації разом з об'єктом-слідносієм спеціалістом здійснюється його фотографування за правилами масштабної фотозйомки та виготовлення копій (відбитків та зліпків) цих слідів. Уся слідова інформація, об'єкти-слідносії та інші предмети упаковуються за допомогою спеціаліста згідно з установленими вимогами та передаються слідчому, який проводить ОМП. Спеціаліст відповідає за якість та повноту виконання отриманих від слідчого доручень під час проведення ОМП.

Алгоритм залучення спеціалістів слідчими СБУ під час проведення ОМП під час розслідування незаконного перетинання ДКУ багато в чому збігається із залученням спеціалістів слідчими НПУ, однак має певні особливості. Визначення конкретних співробітників та працівників Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України (далі – ІСТЕ), які залучаються як спеціалісти для участі у кримінальному провадженні, здійснюється директором (заступником) ІСТЕ, начальником Центру судових і спеціальних експертиз, керівниками відокремлених експертних підрозділів ІСТЕ, виходячи з необхідності застосування відповідних спеціальних знань. Перед виїздом для участі у слідчих (розшукових) діях спеціаліст отримує інформацію про вид слідчої (розшукової) дії, інші відомі обставини та готує необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади. Відомості про спеціаліста, який бере участь у проведенні слідчих (розшукових) дій, результати, інформація про технічні засоби фіксації та її носії вносяться до протоколу. Носії інформації (відеокасета, оптичний диск, флеш-накопичувач, інші знімні носії інформації), на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано аудіо-, відеозапис процесуальної дії, долучаються як додатки до протоколу. За результатами проведення слідчих (розшукових) дій залучений спеціаліст консультує слідчого з питань можливості дослідження виявлених об'єктів, речей, документів, відбору зразків для проведення експертизи, доцільності вирішення інших питань, а також потреби залучення для цього інших спеціалістів. Після завершення слідчих (розшукових) дій спеціаліст за дорученням слідчого виготовляє фототаблиці, фотознімки, схеми, ескізи, які долучаються як додатки до протоколу. Якщо виготовлення фототаблиць не є можливим через технічні причини, то спеціаліст повідомляє про це слідчого із зазначенням причин неможливості виготовлення. Усі додатки до протоколу оформляються з дотриманням вимог ст. 105 КПК України.

Після прибуття для участі в ОМП спеціаліст отримує від слідчого необхідну інформацію про обставини кримінального правопорушення, виявлені в межах кримінального провадження, дії учасників огляду, здійснені до його прибуття, завдання, які необхідно вирішити, та надалі виконує доручення слідчого, які стосуються використання його спеціальних знань. На початку ОМП спеціаліст спільно зі слідчим визначає межі та порядок його проведення, здійснює фотографування (орієнтовну, оглядову фотозйомку) місця огляду. Після отримання доручення слідчого на проведення динамічної стадії огляду з метою виявлення, закріплення та вилучення слідів і речових доказів спеціаліст визначає алгоритм пошуку і методи виявлення та проводить огляд. Перед переміщенням об'єкта (з метою огляду та виявлення слідів вчинення кримінального правопорушення) спеціалістом здійснюються його детальна, вузлова фотозйомки. Під час проведення пошуку та виявлення слідів спеціаліст застосовує наявні технічні засоби та використовує неруйнівальні методи виявлення, а в разі недосягнення позитивного результату – і руйнівальні методи виявлення (за згодою слідчого). Про вжиті заходи та факти виявлення слідів і речових доказів учинення кримінального правопорушення спеціаліст інформує слідчого та за його дорученням здійснює вилучення виявлених об'єктів, фотозйомку (відеозйомку), а також фіксуються методи виявлення

із зазначенням про це у протоколі. Під час фіксації виявленої інформації щодо слідів учинення кримінального правопорушення у протоколі спеціаліст надає допомогу слідчому в описі специфічних ознак (вид та кількість виявлених слідів, локалізація, спосіб виявлення). За можливості сліди вилучаються разом з об'єктами-носіями, а у разі неможливості здійснюється їх фотографування (відеозйомка) за правилами масштабної фотозйомки та виготовлення копій (відбитків та зліпків) цих слідів.

Отже, сучасні загрози прикордонній безпеці вимагають ефективного організаційно-тактичного забезпечення розслідування порушень державного кордону на його початкових стадіях. Виходячи з особливостей режиму ДКУ, умов проведення ОМП у разі порушення ДКУ, досвіду проведення ОМП слідчими НПУ під час порушення ДКУ, закріплення підслідності ст. 3322 ККУ за слідчими СБУ, умов гібридної війни РФ проти України, посилення диверсійної та терористичної діяльності спецслужб РФ на території України із використанням нелегальної інфільтрації через державний кордон України, на думку авторів, будь-яке порушення ДКУ необхідно розглядати через призму ймовірного здійснення підривної діяльності проти України, зокрема з використанням транснаціональних каналів нелегальної міграції. Зважаючи на це, рекомендується у разі порушення державного кордону ОМП здійснювати за рішенням прокурора спільною СОГ під керівництвом слідчого НПУ/СБУ із залученням працівників ООДКУ, оперативних працівників ДПСУ та спеціалістів НПУ і СБУ із протидиверсійною (антитерористичною) спеціальною підготовкою, а відповідні Інструкції НПУ/СБУ [33-34] доцільно доповнити розділами щодо організаційно-тактичних особливостей ОМП під час порушення ДКУ.

Список використаних джерел:

1. Філіпов С. Динаміка та географічні особливості транскордонної злочинності, пов'язаної з незаконним переправленням мігрантів до Європейського Союзу. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України Серія «Юридичні науки»*. URL: <https://nadpsu.edu.ua/osvita-i-nauka/visnyk-iurydychni-nauky-natsionalnoi-akademii-derzhavnoi-prykordonnoi-sluzhby-ukrainy>.
2. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Про Державну прикордонну службу України. Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, № 27, ст. 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15>.
4. Кримінальний кодекс України. Затверджений Законом від 28.12.1960 р. *Відомості Верховної Ради України*, 1961, № 2, ст. 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05>.
5. Притула А.М. Щодо проблем у кваліфікації незаконного переправлення осіб через державний кордон України та порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї // Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 2 березня 2018 року). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2018. 580 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
7. Про державний кордон України. Закон України від 4 листопада 1991 року № 1777-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 2, ст. 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>.

8. Светличный А.А. Современное состояние и перспективы развития института специальных знаний в уголовном судопроизводстве России. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/sovremennoe-sostoyanie-i-perspektivy-razvitiya-instituta-spetsialnyh-znaniy-v-ugolovnom-sudoproizvodstve-rossii>.
9. Белоусенко П.Н. Проблемы привлечения специалиста-криминалиста к осмотру места происшествия / Вестник Краснодарского университета МВД России. 2015. № 2 (28). С. 85-89. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:X5cAJM15SXQJ:https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-privlecheniya-spetsialista-kriminalistak-osmotru-mesta-proisshestiya.pdf+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>.
10. Виноградова О.П. Следственные ошибки при проведении осмотра места происшествия и их преодоление. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/sledstvennye-oshibki-pri-provedenii-osmotra-mesta-proisshestiya-i-ih-preodolenie>.
11. Гончаренко В.Г., Курдюков В.В., Легких К.В. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні. Вісник Академії адвокатури України. 2007. № 2. С. 22-34.
12. Клименко Н.І., Лінючев Г.В. Використання мікрооб'єктів при розслідуванні злочинів : метод. посіб.; за заг. ред. І.П. Красюка. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2008. 74 с.
13. Слідчий огляд: сутність, види, тактика проведення огляду місця події і тактика використання техніко-криміналістичних засобів та спеціальних знань: Монографія / Комаха В.О. та інші; за заг. ред. В.О. Комахи; Одеська національна юридична академія. Дніпропетровськ, ІМА-прес, 2004. 396 с.
14. Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» Київ, 2002. 20 с.
15. Семенов В.В. Спеціальні знання в розслідуванні злочинів (зміст, організація використання): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» Київ, 2006. 20 с.
16. Щербачевский М.Г. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений. Харьков: Ун-т внутр. дел, 1999. 78 с.
17. Яремчук В.О. Організація і тактика залучення спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій: монографія / за ред. В.Ю. Шепітька. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2015. 227 с.
18. Кузьмічов В.С., Пиріг І.В. Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті: монографія. Дніпропетровськ: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2008. 168 с.
19. Амеліна А.С. Використання спеціальних знань під час збирання матеріалів для експертних досліджень фактів ухилення від оподаткування. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: матеріали II-ої науково-практичної конференції* (м. Київ, м. Маріуполь, 27 лютого 2019 року). Київ; Маріуполь, 2019. 162 с.
20. Літвін, Ю.І. Огляд місця події при порушенні державного кордону України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 20.02.03 «Військове право; військові аспекти міжнародного права». Хмельницький, 1998. 18 с.
21. Літвін Ю.І. Щодо окремих питань використання спеціальних знань при розслідуванні порушень державного кордону. Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів України: II всеукр. наук.-практ. конф. Серія «Юридичні науки», Хмельницький, 20 лист. 2009 р. / Держ. прикорд. служба України, НАДПСУ. Хмельницький: Вид-во Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2009. С. 47-48.

22. Сич В.О. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням державного кордону: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 20.02.03 «Військове право; військові аспекти міжнародного права». Хмельницький, 1998. 18 с.

23. Онисько О.І. Види слідів та їх використання при розслідуванні незаконного перетинання державного кордону (за матеріалами дізнання органів ПВУ): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Київ, 2003. 21 с.

24. Капітанчук Л.Ю., Кравчук О.В., Літвін Ю.І. Використання спеціальних знань при розслідуванні незаконного переправлення осіб через державний кордон України. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2016. Вип. 1. С. 297-306.

25. Климчук М.П., Бегалов Є.П. Особливості залучення спеціаліста до проведення огляду під час розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України поза пунктами пропуску. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1 (15). С. 338-351.

26. Мельник О.В. Використання спеціальних знань під час розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення*. Харків: Право, 2014, Вип. 6. С. 187-192.

27. Кодекс України про адміністративні правопорушення. (Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст. 1122). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

28. Розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України: метод. рек. / [Чернявський С.С., Вознюк А.А., Брисковська О.М. та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 64 с.

29. Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017. № 570. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 27 липня 2017 р. за № 919/30787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17>.

30. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017. № 575. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31 липня 2017 р. за № 937. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>.

31. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 № 1339. Зареєстровано у Міністерстві юстиції України 06 листопада 2015 р. за № 1392/27837. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#n14>.

32. Інструкція про участь співробітників та працівників Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України як спеціалістів в кримінальному провадженні. Наказ Центрального управління Служби безпеки України від 19.03.2016. № 138. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14 квітня 2016 р. за № 564/28694. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0564-16>.